

บทที่ ๓

นักศึกษาไทย : บุคคลิกภาพ ทัศนคติทางการเมือง และการดำเนินกิจกรรม

จากบทก่อนผู้เขียนพบว่า นักศึกษาในประเทศต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศกำลังพัฒนา จะมีความต้องการมีส่วนร่วมทางการเมืองอยู่เสมอ และมีแนวโน้มที่จะขัดแย้งกับรัฐบาล

สำหรับในบทนี้ จะเป็นการทำความเข้าใจถึงบุคคลิกภาพและทัศนคติทางการเมืองของนักศึกษาไทย ซึ่งจะเป็นตัวกำหนดลักษณะและความต้องการของการมีส่วนร่วมทางการเมือง อันจะเป็นวิถีทางให้ทราบถึงทัศนคติของนักศึกษาต่อนโยบายเกี่ยวกับนักศึกษาและการพัฒนาประชาธิปไตย ของรัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ทั้งนี้เนื่องจากนโยบายดังกล่าวตั้งอยู่บนรากฐานของความคิดที่ว่า นักศึกษาควรจะดำเนินกิจกรรมเฉพาะกิจกรรมเสริมหลักสูตร และไม่เกี่ยวข้องกับการเมือง เนื่องจากการเกี่ยวข้องทางการเมืองของนักศึกษามีแนวโน้มที่จะเป็นไปในลักษณะการทำทนายรัฐบาล^๑ ถ้าหากนักศึกษาไทยมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้า (subject political culture) ก็น่าจะมีทัศนคติที่ยอมรับนโยบายดังกล่าว แต่ถ้ามัวัฒนธรรมทางการเมืองแบบการมีส่วนร่วม (participant

^๑รายละเอียดจะได้กล่าวในหัวข้อที่ ๒ ของบทนี้

political culture) นักศึกษาก็น่าจะมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อนโยบายดังกล่าว เพราะถูกจำกัด
มิให้ดำเนินการไปในการเมือง

บุคคลิกและทัศนคติทางการเมืองของนักศึกษาไทย

ก. วัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทย

ก่อนที่จะทำความเข้าใจวัฒนธรรมทางการเมืองของนักศึกษาไทย จำเป็น
จะต้องเข้าใจถึงวัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทยเสียก่อน เพราะแม้นักศึกษาจะได้รับ
การอบรมกล่อมเกล่า (socialization) จากมหาวิทยาลัยเป็นเวลาประมาณ ๔ - ๕ ปี
แต่ชีวิตส่วนใหญ่ของนักศึกษาก็อยู่นอกมหาวิทยาลัย จึงย่อมได้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรมทาง
การเมืองจากสังคมไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

Almond และ Verba ให้ความเห็นว่า แม้ในทางทฤษฎีเราจะสามารถ
แบ่งประเภทของวัฒนธรรมทางการเมืองได้ แต่ในความเป็นจริงแล้ว ในทุกระบบการเมือง
ย่อมประกอบด้วยบุคคลที่มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบผสมอยู่เสมอ^๒ และสำหรับสังคมไทย

คำว่า "subject" และ "participant political culture"

ผู้เขียนได้อาศัยแนวความคิดของ Almond และ Verba โดยถือว่า subject political
culture หมายถึงความโน้มเอียงทางการเมืองในลักษณะที่ยอมรับอำนาจรัฐ เชื่อฟังปฏิบัติ
ตามกฎหมาย ซึ่งเป็น output ของระบบอย่างเดียว ไม่สนใจที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการ
ตัดสินใจทางการเมืองในขั้นตอนของ input และไม่รู้สึกว่าตนอยู่ในฐานะที่จะมีความ
หมายหรืออิทธิพลต่อการเมือง ส่วน Participant political culture หมายถึง
ความโน้มเอียงที่คนจะสนใจมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง โดยคิดว่าตนมีบทบาทและ
อิทธิพลที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้ ดู Almond and Verba, Civic
Culture (Boston : Little, Brown and Company, 1965), p. 16.

^๒ Ibid.

นั้นมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไฟฟ้าผสมกับการมีส่วนร่วม (subject participant political culture) กล่าวคือ ประชาชนบางส่วนเริ่มมีความสนใจ ต่อการที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง และคิดว่าตนเองมีบทบาทและอิทธิพลที่จะทำให้มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้ แต่ก็มีประชาชนอีกจำนวนหนึ่งยังคงเป็นเฉยไม่สนใจโดยที่ จะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง เพราะถือว่าการเมืองไม่ใช่เรื่องของชาวบ้าน วัฒนธรรมทางการเมืองแบบผสมนี้ทำให้ระบบการเมือง (แบบประชาธิปไตย) ไม่นั่นคง เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ยังชอบการใช้อำนาจเด็ดขาดหรือนิยามอำนาจอยู่

การที่วัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทยยังเป็นแบบผสมที่ลักษณะไฟฟ้าเข้มแข็งนั้น ก็เนื่องมาจากวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยได้รับการถ่ายทอดมาตั้งแต่สมัย สมบูรณาญาสิทธิราชอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ด้วยปัจจัย ๓ ประการ คือ^๒

๑. โครงสร้างสังคมไทยเป็นแบบโครงสร้างหลวม^๓ องค์การต่าง ๆ ในสังคมจึงสามารถปรับตัวได้เมื่อมีแรงกระทบจากภายนอก

^๑ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ประชาธิปไตย สังคมนิยม คอมมิวนิสต์กับการเมืองไทย (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิมพ์เนศ, ๒๕๑๘), หน้า ๘๑ - ๘๒.

^๒Jame N. Mosel, "Communication Patterns and Political Socialization in Transitional Thailand," in Communication and Political Development ed. by Lucian W. Pye, (Princeton : Princeton University Press, 1972), pp. 184 - 188.

^๓ทศยา สุวรรณะชฎ สนิท สมักรการ และ เฉลียว บุรีรักษ์, สังคมและวัฒนธรรมไทย : ข้อสังเกตในการเปลี่ยนแปลง (กรุงเทพฯ: สำนักวิจัยสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๒๒), หน้า ๕๔.

๒. กลไกในการถ่ายทอดวัฒนธรรม และลักษณะวัฒนธรรมชาวพุทธฝ่ายเถรวาท ที่อ่อนโยนและประนีประนอม ทำให้คนไทยสามารถปรับวัฒนธรรม เฝ้าให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงโดยไม่ต้องทำลายวัฒนธรรมเก่าเพื่อแทนที่ด้วยวัฒนธรรมใหม่

๓. ประวัติศาสตร์ไทยไม่มีประสบการณ์เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรง ทั้งจากสาเหตุภายนอกและภายในประเทศ เช่น ไม่เคยเป็นอาณานิคม (แม้จะเคยเสียเอกราชให้พม่า แต่สังคมก็ไม่เปลี่ยนแปลงเพราะต่างก็เป็นสังคมศักดินาคู่กัน และนับถือพุทธศาสนาเหมือนกัน) และไม่เคยมีการเปลี่ยนระบบสังคมอย่างฉับพลัน กลุ่มผู้นำไทยไม่ว่าจะเป็นพระมหากษัตริย์ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราช รวมกับขุนนางศักดินา หรือกลุ่มข้าราชการผู้ปกครองประเทศ ภายหลังจากปฏิวัติ ๒๔๗๕ ต่างก็เป็นกลุ่มคนกลุ่มเดิมที่สืบทอดอำนาจกันมา แม้จะมีความขัดแย้งกันบ้างก็เป็นการขัดแย้งในคนกลุ่มเดียวกัน เพิ่งจะถูกทำลายอำนาจ จากบุคคลกลุ่มอื่นภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่ ๒ โดย พคท. และโดยขบวนการนิสิตนักศึกษาในระยะต่อมา การสืบทอดอย่างไม่ขาดสายของกลุ่มผู้นำ และการไม่มีประสบการณ์เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสังคมอย่างรุนแรง ทำให้ลักษณะวัฒนธรรมแบบไพร่ฟ้าสืบทอดมาได้จนถึงปัจจุบันนี้

ด้วยปัจจัยทั้ง ๓ ประการนี้ ทำให้กระบวนการอบรมกล่อมเกลาทางการเมือง (Political socialization) ซึ่งปกติคือ เครื่องมือสำคัญในการสร้างรักษาหรือเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางการเมือง นั้น ทำหน้าที่หลักในการสืบทอดวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้าเอาไว้ในสังคม มากกว่าจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวัฒนธรรมทางการเมือง ผลของการอบรมกล่อมเกลาคังกล่าวทำให้คนไทยมีลักษณะเด่นในด้านบุคลิกภาพทางการเมืองดังนี้คือ

^๑ Almond and Powell, Comparative Politics : A Developmental Approach (Boston : Little, Brown and Company, 1966), pp. 64 - 72; and Almond and Coleman, eds., The Politics of the Developing Areas (Princeton : Princeton University Press, 1960), pp. 31 - 43.

๑. เกรงกลัวอำนาจ ประชาชนไทยมีแนวโน้มที่จะยอมรับอำนาจของผู้ปกครอง เนื่องจากประชาชนมีบุคลิกภาพแบบ Authoritarianism โดยได้รับการถ่ายทอดค่านิยมมาจากคนรุ่นก่อน ๆ กล่าวคือ เด็กไทยถูกอบรมให้กลัวอำนาจของพ่อ แม่ และครู เมื่อเติบโตขึ้นก็กลัวตำรวจ ข้าราชการ และสืบเนื่องไปถึงความกลัวรัฐบาล โดยรัฐบาลไม่จำเป็นต้องใช้กำลังบังคับรุนแรงนัก^๒

๒. นับถืออำนาจ คนไทยให้ความเคารพนับถือผู้มีอำนาจเหนือกว่า อาทิ เด็กนับถือพ่อแม่และครู และประชาชนไม่กล้าดวงละเมิดผู้มีอำนาจ ทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม และให้การยกย่องแก่ผู้มีอำนาจจะใดอำนาจมาอย่างไม่สุจริต^๓

๓. ความโน้มเอียงที่จะหลบหนี คนไทยตามีไข่มุกคดที่มีอำนาจหรือพยายามเข้าไปอาศัยผู้มีอำนาจแล้ว มีแนวโน้มที่จะหลบหนีหรือไม่อยากเข้าไปสัมพันธ์กับผู้มีอำนาจ เช่นประชาชนไม่ชอบไปตีว่าการอำเภอหรือสถานีตำรวจ เป็นต้น^๔

^๑Everett E. Hagen, "Personality and Entrepreneurship," in Political Development and Social Change ed. by Jason L. Finkle and Richard W. Gable, (New York : John Wiley, 1968), p. 131.

^๒Ross Prizzia and Narong Sinsawasdi, Thailand : Student Activism and Political Change (Bangkok : Allied Printer U Chuliang Foundation Bldg, 1974), pp. 65 - 66.

^๓Ibid.

^๔Ibid.

๔. ความศรัทธาในผู้นำมากกว่าหลักการ คนไทยถูกสอนให้ศรัทธาในผู้นำเสมอ เช่น มีคำพังเพยว่า "เดินตามหลักผู้ใหญ่มากกว่าไม่ก็ด" หรือมีคำขวัญเช่น "เชื่อผู้นำชาติพ้นภัย" และ "ข้าพเจ้ายรับผิดชอบแต่เพียงผู้เดียว" เป็นต้น นอกจากนี้ บทเรียนทางประวัติศาสตร์ยังเน้นความสำคัญและนาศรัทธาของผู้นำว่าฉลาดและเก่งกว่าประชาชน รวมทั้งมี "บุญคุณ" ควบ เช่นการสอนเรื่องวีรบุรุษ วีรสตรี และการสอนเรื่องรัชกาลที่ ๔ และ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงนำประเทศไทยรอดพ้นจากการเป็นอาณานิคม เป็นต้น^๑

๕. ความสิ้นโคข อิทธิพลของพุทธศาสนาทำให้คนไทยยึดถือในเรื่องความสิ้นโคข โดยมองว่าความยึดมั่นในวัตถุ ชื่อเสียง เกียรติยศ รวมทั้งอำนาจ เป็นต้นเหตุของความทุกข์ และเป็นสิ่งไม่ยั่งยืน ถึงจะแสวงหามาได้ก็ไม่อาจรักษาไว้ได้ตลอดไป เมื่อตายแล้วก็เอาสิ่งใดไปด้วยไม่ได้ นอกจากบุญและบาป จึงทำให้คนไทยมักยอมรับสภาพของตนไม่คิดต่อสู้เพื่อเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม และเห็นว่าความทุกข์ที่ตนได้รับเป็นเรื่องของเวรกรรมในชาติก่อน มิได้มองว่าผู้ปกครองจะต้องรับผิดชอบแต่อย่างใด^๒

๖. ความเกรงใจ คนไทยมีลักษณะเกรงใจคน เนื่องจากได้รับการอบรมให้เคารพผู้อื่น โดยเฉพาะผู้ยิ่งใหญ่กว่าหรือผู้มีคุณ และเกิดจากความรู้สึกรักพวกพ้อง และความเห็นอกเห็นใจกัน จึงทำให้คนไทยเกรงใจ และบางครั้งก็ยอมปล่อยให้ผู้อื่นกระทำผิดหรือตนเองกระทำผิดเพราะความเกรงใจผู้อื่น^๓

ลักษณะทั้ง ๖ ประการนี้ ถ้ายทอดจากคนไทยรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งอย่างไม่ขาดสาย และทำให้เกิดการหลีกเลี่ยงจากการพยายามเข้าไปควบคุมดูแลรัฐบาล มีแต่เพียงการยอมรับอำนาจรัฐในลักษณะผู้มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้าเป็นส่วนใหญ่

^๑ Ibid.

^๒ ไพฑูรย์ เครือแก้ว, ลักษณะสังคมไทย (กรุงเทพฯ: บริษัทพิช จำกัด, ๒๕๑๘), หน้า ๑๗๖ - ๑๗๘.

^๓ เรื่องเดียวกัน.

ข. บุคลิกภาพ ทักษะคติทางการเมืองของนักศึกษาไทย

๑. บุคลิกภาพและทัศนคติทางการเมือง

Prizzia และ ณรงค์ สิ้นสวัสดิ์^๑ ได้ศึกษาพบว่านักศึกษาไทยมีบุคลิกทางการเมืองแตกต่างจากประชาชนไทยโดยทั่วไป ดังนี้คือ

ก) มีความเป็นประชาธิปไตยสูงกว่าประชาชน เพราะอิทธิพลของการศึกษา การรับข่าวสาร การทำกิจกรรม และการรับอิทธิพลจากอาจารย์ซึ่งมีการศึกษาจากต่างประเทศ อย่างไรก็ตาม จากการสำรวจของ Edgar Schuler พบว่านักศึกษาไทยส่วนใหญ่ยังคงมีบุคลิกภาพผสมระหว่างแบบประชาธิปไตยกับแบบเผด็จการ^๒ เช่นเดียวกับการศึกษาของ กมล สมวิเชียร^๓ และ ทินพันธุ์ นาคะตะ^๔

ข) เป็นผู้สนใจและติดตามเหตุการณ์ทางการเมืองใกล้ชิดกว่าประชาชน เนื่องจากมหาวิทยาลัยส่วนมากอยู่ในเมือง ได้รับข่าวสารมาก และนักศึกษาส่วนใหญ่เป็นชนชั้นกลาง

ค) นักศึกษาจัดตนเองเข้าในกลุ่มผู้นำสังคม เนื่องจากมีการศึกษาสูง และรู้อาจจะได้เป็นผู้รับภาระของชาติในอนาคต

^๑ Prizzia and Sinsawasdi, Thailand : Student Activism and Political Change, pp. 72 - 74.

^๒ Mosel, "Communication Patterns...", p. 218.

^๓ กมล สมวิเชียร, "วัฒนธรรมทางการเมืองไทยกับการพัฒนาทางการเมือง," ใน วรรณไวทยากร, หน้า ๕๕.

^๔ Thinapan Nakata, The Problems of Democracy in Thailand : A Study of Political Culture and Socialization of College Students (Bangkok : Praepittaya, 1975), pp. 218 - 219.

ง) มีความเชื่อมั่นว่าตนมีความสามารถที่จะควบคุมบุคคลอื่นได้ และเชื่อว่าความเห็นและบทบาทของตนสามารถแก้ปัญหาได้ มีนักศึกษาประมาณร้อยละ ๒ เท่า นั้นที่ไม่มีความเชื่อมั่นนี้อยู่เลย

จ) นักศึกษากล้าแสดงบทบาททางการเมือง เนื่องจากตระหนักว่ารัฐบาลไม่ปรารถนาจะลงโทษนักศึกษารุนแรง เท่ากับนักการเมืองหรือ เอกชนที่ทนายอำนาจ รัฐบาล เนื่องจากนักศึกษาส่วนใหญ่เป็นลูกของข้าราชการและชนชั้นกลางในเมือง ซึ่งมีอำนาจต่อรองกับรัฐบาลสูง และจำนวนนักศึกษาในกรุงเทพฯ ก็มีอยู่มากกว่า ๕ หมื่นคน ซึ่งถ้าเคลื่อนไหวในลักษณะต่อต้านรัฐบาลโดยพร้อมเพรียงกันก็สามารถสร้างปัญหาที่ทนาย รัฐบาลได้มาก นอกจากนี้วัฒนธรรมไทยก็ถือว่าผู้ใหญ่ไม่ควรรังแกเด็ก รัฐบาลจึงไม่ควร รังแกนักศึกษา

บุคลิกภาพทั้ง ๕ ประการนี้ เป็นผลมาจากวัฒนธรรมทางการเมืองที่เป็น ประชาธิปไตยมากกว่าประชาชนโดยทั่วไปของนักศึกษาไทย อย่างไรก็ตาม จากการศึกษา ของทินพันธ์ นาคะตะ^๑ พบว่านักศึกษาไทยมีทัศนคติทางการเมืองที่ขัดกัน ระหว่างประชาธิปไตยกับความไม่เป็นประชาธิปไตย โดยพิจารณาถึงองค์ประกอบดังนี้คือ

ก) ทัศนคติแบบประชาธิปไตย

๑) ระดับของทัศนคติแบบประชาธิปไตย พบว่าร้อยละ ๖๔.๑๗ ของนักศึกษา มีทัศนคติแบบประชาธิปไตยสูง ในขณะที่มีนักศึกษาเพียงร้อยละ ๑.๘๑ ที่มี ทัศนคติดังกล่าวต่ำ^๒

^๑ Ibid.

^๒ Ibid., pp. 120 - 121.

๒) การเป็นพลเมืองที่กระตือรือร้น พบว่านักศึกษาร้อยละ ๔๓.๗๖ มีความกระตือรือร้นทางการเมืองในระดับปานกลาง ร้อยละ ๓๔.๗๘ กระตือรือร้นสูง และอีกร้อยละ ๒๑.๔๖ มีความกระตือรือร้นน้อย^๑

๓) ความเชื่อมั่นตนเองในฐานะที่เป็นพลเมืองผู้หนึ่ง พบว่า นักศึกษาไทยมีความเชื่อมั่นสูง คือร้อยละ ๖๒.๑๕ มีความเชื่อมั่นสูง ร้อยละ ๓๓.๖๒ เชื่อมั่นปานกลาง และร้อยละ ๔.๒๒ มีความเชื่อมั่นต่ำ

ข) ทัศนคติแบบไม่เป็นประชาธิปไตยหรืออำนาจนิยม

๑) ระดับของทัศนคติแบบอำนาจนิยม พบว่าร้อยละ ๔๘.๘๕ มีทัศนคติแบบอำนาจนิยมสูง ร้อยละ ๔๖.๕๑ มีปานกลาง และที่มีระดับทัศนคติแบบอำนาจนิยมต่ำมีเพียงร้อยละ ๔.๖๕^๒

๒) ความศรัทธาในสภาพแวดล้อมของมนุษย์และการเมือง พบว่า นักศึกษาประมาณร้อยละ ๓๑.๕๖ มีความไว้วางใจและศรัทธาต่อมนุษย์และสิ่งแวดลอมต่ำ ร้อยละ ๒๖.๗๔ อยู่ในระดับกลาง และมีเพียงร้อยละ ๑.๗๐ เท่านั้นที่มีศรัทธาและความไว้วางใจสูง^๓

๓) การไม่ชอบวิจารณ์ นักศึกษาร้อยละ ๖๘.๐๗ ไม่ชอบการวิจารณ์ ร้อยละ ๓๐.๑๓ อยู่ในระดับปานกลาง และร้อยละ ๑.๘๐ เท่านั้นที่กล้าวิจารณ์^๔

^๑ Ibid., pp. 126 - 127.

^๒ Ibid., pp. 132 - 133.

^๓ Ibid., pp. 138 - 139.

^๔ Ibid., p. 148.

^๕ Ibid., pp. 153 - 154.

๒. ปัจจัยกำหนดบุคลิกภาพและทัศนคติทางการเมืองของนักศึกษา

จากการศึกษาถึงบุคลิกภาพและทัศนคติทางการเมืองของนักศึกษาในช่วงก่อน ทำให้ทราบว่านักศึกษามีบุคลิกและทัศนคติทางการเมืองแตกต่างกับประชาชนในบางเรื่อง โดยเฉพาะความเป็นประชาธิปไตย การมีส่วนร่วมทางการเมือง และความเชื่อมั่นในตนเอง ในขณะที่เดียวกันก็มีสิ่งที่สอดคล้องกับบุคลิกของคนไทยทั่วไป โดยเฉพาะลักษณะอำนาจนิยม ทั้งนี้เนื่องมาจากนักศึกษาเป็นส่วนหนึ่งในสังคม จึงได้รับการอบรมกล่อมเกลามาจากสังคม แต่ได้รับการศึกษาสูงกว่าประชาชน ทำให้มีความแตกต่างจากคนไทยทั่วไป เพราะการศึกษาเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการอบรมกล่อมเกลாதทางการเมือง (political socialization)^๑

Prizzia^๒ ให้ความเห็นว่า นักศึกษาไทยเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงในบุคลิกภาพทางการเมืองแตกต่างจากประชาชนตั้งแต่ได้รับการศึกษาในชั้นเตรียมอุดมศึกษา และก้าวไปสู่ความเป็นตะวันตก (westernization) ซึ่งรวมทั้งการมีทัศนคติแบบประชาธิปไตยด้วย อย่างรวดเร็วในช่วง ๒ ปีแรกในมหาวิทยาลัย เมื่อถึงปี ๓ - ๔ และเป็นบัณฑิต นักศึกษาจะมีความนิยมในค่านิยมตะวันตกสูง ทางด้านการเมืองก็จะสนใจในการมีส่วนร่วมทางการเมืองสูงขึ้น แต่ลักษณะอำนาจนิยมจะเพิ่มขึ้น และความเป็นตะวันตกจะลดลงอีกเมื่อออกไปทำงานที่มีการเลื่อนชั้นเป็นชั้น ๆ เช่นการรับราชการ และเมื่อเป็นถึงระดับหน่วยที่สามารถนำการเปลี่ยนแปลงในกระบวนการอบรมกล่อมเกลாதองสังคมและการเมือง (agents of change in socialization process) เช่นเป็นผู้นำครอบครัว ครู หรือผู้นำในวงราชการ เขาก็มีลักษณะของตะวันตกน้อยลง แต่ก็ยังสูงกว่าประชาชนโดยทั่วไป

^๑ Robert Bierstedt, The Social Order 4th ed. (New York : Mc Graw-Hill Inc., 1974), pp. 207 - 210.

^๒ Prizzia and Sinsawasdi, Thailand : Student Activism and Political Change, pp. 70 - 71.

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ให้นักศึกษามีบุคคลิกภาพและทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตย หรือแบบมีส่วนร่วมมากกว่าประชาชนทั่วไป และแตกต่างกันเอง ได้แก่อสิ่งเหล่านี้คือ

ก) อิทธิพลของระดับการศึกษา ในประเทศตะวันตกมีการศึกษาวิจัยพบว่าระดับของการศึกษาช่วยส่งเสริมให้บุคคลตระหนักถึงเสรีภาพของพลเมือง การยอมรับความคิดเห็นทางการเมืองที่แตกต่างออกไปของผู้อื่น และทัศนคติต่อต้านอำนาจนิยม กล่าวได้ว่าบุคคลยิ่งมีการศึกษาสูงจะยิ่งมีความเชื่อมั่นในระบบประชาธิปไตย และสนับสนุนการปฏิบัติประชาธิปไตย^๑

สำหรับประเทศไทยกลับเป็นสิ่งตรงกันข้าม นักศึกษาที่มีการศึกษาสูงกลับมีลักษณะอำนาจนิยมมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากนักศึกษาส่วนใหญ่เป็นผู้มีโอกาสดีในสังคมจึงไม่มีทัศนคติต่อต้านสังคมซึ่งมีลักษณะอำนาจนิยม และระบบการอบรมกล่อมเกลาทางการเมืองในมหาวิทยาลัยก็มีใ้ส่งเสริมประชาธิปไตยทั้งในค่านิยมคคคและการปฏิบัติ^๒

แต่ในค่านการเป็นพลเมืองที่กระตือรือร้นทางการเมือง นักศึกษาไทยที่มีระดับการศึกษาสูงจะมีความสนใจในการถกเถียงปัญหาทางการเมือง และพยายามเข้าไปมีอิทธิพลหรือมีส่วนร่วมในนโยบายสาธารณะหรือการอภิปรายทางการเมือง^๓

สรุปแล้ว ระดับการศึกษามีใ้เพิ่มระดับของทัศนคติแบบประชาธิปไตย และการมีความเชื่อมั่นตนเองในฐานะที่เป็นพลเมืองผู้หนึ่ง การศึกษาเพียงแต่ส่งเสริมระดับของการเป็นพลเมืองที่กระตือรือร้นเท่านั้น

^๑ Thinapan Nakata, The Problems of Democracy in Thailand..., pp. 161 - 163.

^๒ Ibid., pp. 163 - 166.

^๓ Ibid., pp. 166 - 170.

ข) อิทธิพลของสาขาวิชา ตามปกติสาขาวิชาต่าง ๆ สามารถแสดงบทบาทในการอบรมกล่อมเกลாதองการเมือง และเนื้อหาวิชาที่ศึกษามีส่วนสร้างความแตกต่างในทัศนคติทางการเมืองให้กับนักศึกษาต่างสาขาวิชากัน

จากการศึกษาวิจัยพบว่า นักศึกษาคณะวิทยาศาสตร์มีทัศนคติแบบประชาธิปไตยโดยสูงกวนักศึกษาคณะสังคมศาสตร์ และนักศึกษาคณะการทหารมีทัศนคติแบบประชาธิปไตยต่ำที่สุด สาเหตุที่นักศึกษาคณะสังคมศาสตร์มีความอนุรักษนิยมกวนักศึกษาคณะวิทยาศาสตร์เป็นเพราะการศึกษาคณะนี้เป็นการเตรียมคนให้ไปรับราชการ และการศึกษาทำให้นักศึกษาคณะสังคมศาสตร์ตระหนักว่า อุดมคติทางการเมือง กับสภาพความจริงเป็นคนละอย่าง จึงมีทัศนคติที่สอดคล้องกับประชาชนซึ่งสัมผัสแต่สภาพความเป็นจริงมากกว่านักศึกษาคณะวิทยาศาสตร์

ในแง่ของการเป็นพลเมืองที่กระตือรือร้น โดยทั่วไปปรากฏว่านักศึกษาทั้งในประเทศที่พัฒนาแล้วและกำลังพัฒนาที่กระตือรือร้นทางการเมืองมากจะเป็นนักศึกษาคณะสังคมศาสตร์ ส่วนนักศึกษาคณะวิทยาศาสตร์จะมีความกระตือรือร้นรองลงมา แต่สูงกวนักศึกษาคณะการทหาร ซึ่งแม้จะสนใจในการเมืองแต่ก็มีอิสรภาพที่จะแสดงออกนอยกว่าสำหรับประเทศไทยความกระตือรือร้นทางการเมืองก็เรียงลำดับดังกล่าวนี้เช่นกัน และสำหรับความเชื่อมั่นตนเองในฐานะเป็นพลเมืองคนหนึ่ง นักศึกษาคณะสังคมศาสตร์ก็มีความเชื่อมั่นสูงที่สุด และนักศึกษาคณะวิทยาศาสตร์มีความเชื่อมั่นรองลงมา^๒

ค) อิทธิพลของประสบการณ์ในการมีส่วนร่วมในมหาวิทยาลัย ประสบการณ์ในการมีส่วนร่วมทางการเมืองมีส่วนสำคัญที่จะอบรมกล่อมเกล่าให้เกิดทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ทำให้เป็นพลเมืองที่มีความกระตือรือร้นทางการเมือง และเกิดความเชื่อมั่นในตนเองในฐานะที่เป็นพลเมือง นอกจากนี้ยังช่วยเพิ่มวัฒนธรรมทางการเมือง

^๑ Ibid., pp. 218 - 219.

^๒ Ibid., pp. 218 - 220.

แบบประชาธิปไตยอีกด้วย ในทางกลับกัน ประสบการณ์ในการมีส่วนร่วมในมหาวิทยาลัยยังช่วยลดทอนทัศนคติแบบอำนาจนิยม ความไม่เชื่อมั่นในมนุษย์และสภาพแวดล้อมทางการเมือง และการขาดวิจาร์ณญาณ ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อระบอบประชาธิปไตย^๑

ในบรรดาอิทธิพลทั้ง ๓ ประการนี้ ทินพันธุ์ นาคะตะ สรุปผลการวิจัยว่า ประสบการณ์ในการมีส่วนร่วมในมหาวิทยาลัยมีอิทธิพลสูงสุดในการอบรมกล่อมเกลาทางการเมืองให้นักศึกษาไทยเป็นประชาธิปไตย ส่วนระดับการศึกษานั้น ผู้อยู่ในชั้นสูงมีแนวโน้มที่จะลดระดับทัศนคติแบบประชาธิปไตยและความเชื่อมั่นตนเองในฐานะพลเมืองลง แต่ก็ช่วยกระตุ้นให้เกิดความกระตือรือร้นทางการเมืองมากขึ้น^๒

การดำเนินกิจกรรมของนักศึกษาไทย

ก. นักศึกษากับกิจกรรมในมหาวิทยาลัย

จากการศึกษาที่ผ่านมา จะพบว่านักศึกษามีธรรมชาติที่จะขัดแย้งกับรัฐบาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐบาลเผด็จการทหาร และเมื่อศึกษาถึงบุคคลิกภาพทางการเมืองของนักศึกษาไทยก็จะเห็นได้ชัดว่า นักศึกษามีระดับความต้องการประชาธิปไตยสูงกว่าประชาชนไทยโดยทั่วไป รวมทั้งการเป็นพลเมืองที่กระตือรือร้นและมีความเชื่อมั่นตนเองในฐานะที่เป็นพลเมืองผู้หนึ่งสูงด้วย ปัจจัยเหล่านี้ล้วนมีส่วนกำหนดให้นักศึกษาสนใจในกิจกรรมทางการเมืองทั้งสิ้น ความสนใจทางการเมือง รวมกับความตระหนักรู้ตน เป็นความคาดหวังของสังคม ทำให้นักศึกษาไทยแสดงบทบาททางการเมืองอยู่เสมอเมื่อมีโอกาส

^๑ Ibid., pp. 245 - 247.

^๒ Ibid., pp. 249 - 252.

กิจกรรมของนักศึกษาที่รัฐบาลให้การสนับสนุนนั้นเป็นเพียงกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่มีเป้าหมาย เพื่อเสริมสร้างประสบการณ์ทางวิชาการและวิชาชีพ ส่งเสริมพละนามัยปลูกฝังคุณธรรมและพัฒนาบุคลิกภาพของนักศึกษาเท่านั้น ซึ่งในกรณีที่รัฐบาลมีความเข้มแข็งและไขความเค็ดขาดในการปกครองประเทศ เช่นในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นักศึกษาก็จะยอมรับขอบเขตของกิจกรรมที่รัฐบาลกำหนดให้ แม้จะมีนักศึกษาที่ไม่พอใจแต่การแสดงออกทางการเมืองก็ไม่อาจกระทำได้ แต่เมื่ออำนาจหรือความเข้มแข็งของรัฐบาลลดลง นักศึกษาซึ่งมีความปรารถนาที่จะมีส่วนร่วมทางการเมืองก็จะแสดงบทบาท นับตั้งแต่การเผยแพร่แนวความคิดของกลุ่มคน จนถึงการมีกิจกรรมสาธารณะอย่างเปิดเผย

นักศึกษาที่มีความต้องการทางการเมืองสูงจะมีทัศนะว่า กิจกรรมเสริมหลักสูตรเพียงอย่างเดียวยังไม่เพียงพอสำหรับนักศึกษา แต่เพื่อให้กิจกรรมเสริมหลักสูตรดำเนินไปได้อย่างดี ตรงกับความต้องการของนักศึกษา และเพื่อการฝึกอบรมนักศึกษาให้รู้จักการเมืองการปกครองในระบบประชาธิปไตย ควรจะแปรสภาพมหาวิทยาลัยให้เป็นเสมือนรัฐประชาธิปไตย ให้พลเมืองนิสิตได้ปกครองกันเองตามระบอบประชาธิปไตย^๒ โดยมหาวิทยาลัยหรืออาจารย์มีส่วนเข้าแทรกแซงน้อยที่สุด นักศึกษาจะเลือกกรรมการบริหารทั้งระดับคณะและทั้งมหาวิทยาลัยเพื่อกำหนดกิจกรรมนักศึกษาและพิทักษ์ผลประโยชน์ของนักศึกษาอย่างมีอิสระทั้งในคำกำหนดนโยบาย การดำเนินนโยบาย และการบริหารงบประมาณ รวมทั้งมีการตรวจสอบและติดตามประเมินผลกันเอง เลียนแบบการปกครองประเทศที่มี ฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติ และนักศึกษางานกลุ่มถึงกับเรียกร้องให้มีตุลาการของนักศึกษาด้วย^๓ ซึ่งความปรารถนาเช่นนี้จัดเป็นความต้องการปกครองตนเอง อันจะทำให้มหาวิทยาลัยโดยเฉพาะฝ่ายกิจการนิสิต หมดอำนาจในการควบคุมนักศึกษาลง

^๑ดูรายละเอียดในบทต่อไป

^๒ตระกูล มีชัย, "ปัญหาการปกครองของนิสิต," ใน สถานีสิต'๑๔ (กรุงเทพฯ: สถานีสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๔), หน้า ๑๖.

^๓ตระกูล มีชัย, "สถานีสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย," ใน สถานีสิต'๑๔, หน้า

ไม่เพียงแต่ต้องการเรียนรู้ระบบประชาธิปไตยเท่านั้นที่ต้องการให้นักศึกษาปกครองตนเอง เพื่อความมีอิสระในการดำเนินกิจกรรมเสริมหลักสูตร บรรดา นักศึกษาที่มีความกระตือรือร้นทางการเมืองและต้องการทำกิจกรรมทางการเมืองก็พยายามเรียกร้องการปกครองตนเอง โดยมีทัศนะว่าตราบดที่นักศึกษายังต้องอยู่ใต้อการควบคุมดูแลของมหาวิทยาลัย ก็เท่ากับต้องอยู่ใต้อรัฐบาล เพราะผู้บริหารมหาวิทยาลัยต่างก็อยู่ในระบบราชการ ที่รัฐบาลสามารถควบคุมได้ทั้งสิ้น อย่างไรก็ตาม แม้จะไม่ได้ปกครองตนเอง นักศึกษาที่ต้องการแสดงบทบาททางการเมืองก็สามารถแสดงบทบาทได้โดยแฝงไว้ในรูปของกิจกรรมเสริมหลักสูตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมประเภทศิลปวัฒนธรรม รวมถึงกิจกรรมทางสังคมและการบำเพ็ญประโยชน์ด้วย^๒ ทัศนะสำคัญเกี่ยวกับกิจกรรมของนักศึกษากลุ่มนี้ก็คือ นักศึกษาควรจะใช้สังคม ดังนั้นการทำกิจกรรมเสริมหลักสูตร เพื่อความสนุกหรือประโยชน์ของตนเองยังไม่เพียงพอ (เพราะเป้าหมายของการศึกษาและการทำกิจกรรมอยู่ที่การใช้สังคม) นักศึกษาจึงควรมีกิจกรรมที่ใช้สังคมด้วย ซึ่งการใช้สังคมที่สำคัญก็คือ การปกป้องผลประโยชน์ของประชาชน และในทางปฏิบัติส่วนมากจะเป็นไปในลักษณะคัดค้านหรือต่อต้านรัฐบาลเผด็จการ ซึ่งนักศึกษาเห็นว่ามิได้ปกครองประเทศโดยคำนึงถึงผลประโยชน์ของประชาชน^๓

^๑ สุจิต บุญบงการ, "นิสิตนักศึกษากับการพัฒนาทางการเมืองไทย," ใน วรรณไวทยาการ, หน้า ๒๐ - ๒๑.

^๒ กลุ่มนิสิตนักศึกษาต่อสู้เพื่อเสรีภาพและประชาธิปไตย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, "ขบวนการนักศึกษา "เดินก้าวหน้าต่อไปไม่หยุดยั้ง", " ใน เปลวเทียน (ตุลาคม ๒๕๒๒) ๑๑ : ๑๑.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓ และ ๔๑ - ๔๒.

จะเห็นว่านักเรียนบางส่วนถือว่ากิจกรรมทางการเมืองเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมเสริมหลักสูตรของนักศึกษาที่จะได้เรียนรู้และแสดงบทบาททางการเมืองจริง ๆ และเห็นว่าทั้งกิจกรรมเสริมหลักสูตรและกิจกรรมทางการเมืองจะดำเนินไปได้ด้วยดีโดยนักศึกษาคงมีเสรีภาพเต็มที่ในการปกครองตนเอง กิจกรรมเสริมหลักสูตร กิจกรรมทางการเมือง และการปกครองตนเองจึงเกี่ยวพันกันจนนักศึกษายบางคนเห็นเป็นเรื่องเดียวกัน และถึงกับคิดว่ารัฐบาลมีเจตนาไม่บริสุทธิ์ที่ให้นักศึกษาทำกิจกรรมเสริมหลักสูตรได้แต่ไม่ให้มีการปกครองตนเอง หรือไม่ให้ทำกิจกรรมนอกสถานศึกษาเพราะการห้าม เช่นนี้ก็คือการขัดขวางการทำกิจกรรมนั่นเอง

ข. นักศึกษากับบทบาททางการเมือง

แม้นักศึกษาไทยจะไม่มีบทบาทในการต่อสู้เพื่อปลดปล่อยประเทศไทยจากการยึดครองของนักล่าอาณานิคม แต่ก็มีส่วนเกี่ยวข้องโดยไม่รู้ตัวในการโค่นล้มระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช กล่าวคือ การปฏิวัติเมื่อ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ คณะราษฎรซึ่งประกอบด้วยปัญญาชนและข้าราชการได้สั่งการให้นักเรียนโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าให้เดินขบวนและตั้งแถวที่ลานพระบรมรูปทรงม้า เพื่อแสดงให้เห็นฝ่ายนิยมกันตริยเห็นพลังของคณะราษฎรครั้งนี้แม้นักเรียนโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าจะ 모르ตัวว่าเกี่ยวข้องกับการเมือง แต่ก็เป็นครั้งแรกที่นักศึกษาถูกใช้เป็นเครื่องมือทางการเมือง และหลังจากกรณีนี้แล้ว ก็ไม่ปรากฏว่านักศึกษาคานการทหารได้เข้าเกี่ยวข้องในเหตุการณ์ทางการเมืองครั้งสำคัญแต่อย่างใด

อนันติ เศรษฐบุตร และ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, บันทึกพระยาสุรเดช เมื่อวันที่
ปฏิวัติ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรไทย, ๒๕๑๔), หน้า
 ๔๐ - ๔๑ และ ๕๔ - ๕๖.

การมีส่วนร่วมทางการเมืองของนักศึกษาไทย เพิ่งเริ่มต้นขึ้นอย่างแท้จริง ในปี ๒๔๘๔ ซึ่งมีการเดินขบวนเรียกร้องคืนแดนจากฝรั่งเศส และต่อมา มีการเรียกร้องมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์คืนจากฝ่ายทหาร และในกรณีการประท้วงการเลือกตั้งสกปรก เมื่อ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๐ โดยเป็นการแสดงบทบาทต่อท่านรัฐบาลโดยตรง^๑ แต่ภายหลังจากรัฐประหารของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ แล้ว บทบาททางการเมืองที่สำคัญของนักศึกษาก็ต้องยุติลง จะมีก็เพียงครั้งเดียวคือการเดินขบวนแสดงประชามติเกี่ยวกับกรณีพิพาทกับกัมพูชา เรื่อง เขาพระวิหาร เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๔ แต่การมีส่วนร่วมทางการเมืองดังกล่าวก็เป็นเพียงการสนองการปลุกเร้าลัทธิชาตินิยมของรัฐบาลเผด็จการเท่านั้น^๒

บรรยากาศปิดกั้นการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนักศึกษาไทยสลายตัวลง ภายหลังจากสัณุกรมของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ โดยเฉพาะเมื่อมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับ ๒๐ มิถุนายน ๒๕๑๑ นักศึกษาได้เข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองทันที โดยมีการเดินขบวนเมื่อ ๒๑ มิถุนายน ๒๕๑๑ เพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ และแก้ไขรัฐธรรมนูญบางมาตรา^๓ และในระยะต่อมาเมื่อ ๑ ธันวาคม ๒๕๑๑ นักศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้รวมกันตั้ง "กลุ่มนิสิตนักศึกษาสังเกตการณ์เลือกตั้ง" เพื่อรณรงค์ให้ประชาชนไปใช้สิทธิลงคะแนนเสียง และสังเกตการณ์ในการเลือกตั้งทั่วไป ในวันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๒ ซึ่งนับเป็นการตั้งกลุ่มทางการเมืองระหว่างสถาบันเป็นครั้งแรกของนักศึกษาไทย และหากพิจารณาจากวัตถุประสงค์ของการตั้งกลุ่มครั้งนี้ จะเห็นได้ว่านักศึกษามีเจตนาที่จะมีส่วนร่วมทางการเมือง "เพื่อศึกษาหาประสบการณ์ในการเลือกตั้งอันเป็นระบบ

^๑ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, วีรชนหาญกล้า (ม.ป.ท., ๒๕๑๘), หน้า ๑๒ - ๑๓.

^๒ ประหยัด ศ. นาคนาท และ จำรัส ควงวิสาร, การเมืองเรื่องเขาพระวิหาร (พระนคร: ป.พิศนาเคการพิมพ์, ๒๕๐๕), หน้า ๔๔๐ - ๔๔๖.

^๓ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, วีรชนหาญกล้า, หน้า ๔๒ - ๔๕.

มูลฐานของระบอบประชาธิปไตย ในฐานะนักศึกษาจะต้องรับผิดชอบบ้านเมืองต่อไปในอนาคต และเพื่อกระตุ้นเตือนให้นิสิตนักศึกษามีความรับผิดชอบต่อสังคม^๑ อันเป็นการยอมรับสภาพ ในระยะนั้นว่านักศึกษายังจำกัดขอบเขตในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของตน และนักศึกษ บางกลุ่มเริ่มเกิดจิตสำนึกว่านักศึกษาคควรมีความรับผิดชอบต่อสังคม^๑

ความสำนึกว่านักศึกษาต้องมีส่วนร่วมอย่างจริงจังทางการเมือง เริ่มตนขึ้น ภายหลังการรัฐประหารตนเองของจอมพลถนอม กิตติขจร เมื่อ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๑๔ นับ ตั้งแต่การประชุมแสดงปฏิกิริยาต่อต้านจอมพลถนอม หัวหน้าคณะปฏิวัติ ของนิสิตจุฬาฯ เมื่อ ๑๘ พฤศจิกายน เป็นต้นมา การมีส่วนร่วมทางการเมืองในลักษณะต่อต้านการดำเนินงาน ของรัฐบาลก็เพิ่มมากขึ้น ทั้งในด้านความถี่ของการต่อต้าน และในด้านจำนวนวันที่ใช้ รวมทั้งจำนวนนักศึกษาที่เข้าร่วมต่อต้านด้วย และการต่อต้านครั้งสำคัญได้แก่การคัดค้าน ประกาศคณะปฏิวัติฉบับ ๒๕๔ ในประเด็นการล่วงละเมิดอำนาจศาลโดยฝ่ายบริหาร การต่อต้าน คร.ศักดิ์ ผาสุกนิรันดร์ อธิการบดีมหาวิทยาลัยรามคำแหง (กรณีนี้มีนักศึกษาเข้าร่วม ประมาณ ๔ หมื่นคน) จนถึงการเรียกร้องรัฐธรรมนูญ การจลาจล และการร่วมมือกับ รัฐบาลสัญญา ธรรมศักดิ์ ในการระงับเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖^๒

ภายหลังเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ นักศึกษาโดยการนำของศูนย์กลาง นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ถือตนเป็นเสมือนผู้พิทักษ์ระบอบประชาธิปไตย และได้แสดง บทบาทในการจัดนิทรรศการเผยแพร่ระบอบประชาธิปไตยในเดือนธันวาคม ๒๕๑๖ และการ ออกสู่ชนบทในเดือนเมษายนของปีต่อมา

การออกสู่ชนบททำให้นักศึกษาได้พบเห็น ปัญหาของสังคมอย่างมากมาย จึงปรารถนาที่จะมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา อันเป็นสาเหตุสำคัญของการแสดงบทบาททาง การเมืองของนักศึกษา จนกระทั่งเกิดเหตุการณ์ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๘ นักศึกษาส่วนหนึ่งเกิด

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๕ - ๔๗.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๗ - ๔๘.

ความสิ้นหวังกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย จึงพากันหลบหนีไปแสดงบทบาททางการเมืองนอกกรอบร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย อันเป็นการมีส่วนร่วมทางการเมืองในลักษณะการปฏิบัติของนักศึกษาในกลุ่มหนึ่ง^๑

จากการศึกษาข้างต้น จะเห็นได้ว่านักศึกษาไทยมีส่วนร่วมทางการเมืองสูงไม่น้อยไปกว่านักศึกษาชาติอื่น และหากจะจำแนกการมีส่วนร่วมทางการเมืองตามเป้าหมายของการดำเนินการ สามารถแบ่งกลุ่มของการมีส่วนร่วมทางการเมืองได้ ๓ กลุ่ม คือ

๑) ต่อต้านการรุกรานของต่างชาติ อาทิ การต่อต้านฝรั่งเศสในปี ๒๔๘๓ คัดค้านศาลยุติธรรมระหว่างประเทศกรณีเขาพระวิหาร เมื่อ ๒๕๐๗ ต่อต้านอิทธิพลทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่น เมื่อ ๒๕๑๓ และต่อต้านการคุกคามของเวียดนาม เมื่อ ๒๕๒๒

๒) ต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยและความเป็นธรรมในสังคม อาทิ การคัดค้านการเลือกตั้งสกปรกในปี ๒๕๐๐ ต่อต้านการละเมิดอำนาจศาล โดยคำสั่งคณะปฏิวัติฉบับ ๒๕๔ ในปี ๒๕๑๕ คัดค้านการขับไล่นักศึกษารามคำแหง ๕ คน เพราะเผยแพร่สิ่งตีพิมพ์เปรียบเปรยโจมตีการต่ออายุราชการของจอมพลถนอม กิตติขจร เมื่อ ๒๕๑๖ การเรียกร้องรัฐธรรมนูญในปี ๒๕๑๖ และการเข้าร่วมการปฏิบัติกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ตั้งแต่ปี ๒๕๑๘ เป็นต้นมา

๓) พิทักษ์ผลประโยชน์และความชอบธรรมในมหาวิทยาลัย อาทิ การเรียกร้องมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์คืนจากทหาร ในปี ๒๕๔๒ ต่อต้านการคอร์รัปชันในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ ๒๕๑๓ และต่อต้านนักเรียนนายเรืออากาศใช้สิทธิพิเศษเข้าเรียนที่คณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาฯ เมื่อ ๒๕๑๓

^๑"บันทึกเสียงการสัมภาษณ์คุณเสกสรรค์ ประเสริฐกุล เกี่ยวกับการเคลื่อนไหว ๑๔ ตุลาคม," จากวิทยุเสียงประชาชนแห่งประเทศไทย, ๑๑ ตุลาคม ๒๕๒๑. และเอกสารหมายเลข ๒

สรุป

ในบทนี้ผู้เขียนได้แบ่งการศึกษาเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนแรกเป็นการศึกษาถึงบุคคลิกภาพและทัศนคติของนักศึกษาไทยและปัจจัยกำหนด ส่วนที่สองเป็นการศึกษาถึงบทบาททางการเมืองของนักศึกษาไทย และปรากฏผลการศึกษาเอกสารดังนี้ คือ

นักศึกษาไทยมีบุคคลิกภาพและทัศนคติที่ซัดกันในตนเอง ระหว่างความเป็นประชาธิปไตยกับความเป็นอำนาจนิยม กล่าวคือ นักศึกษามีลักษณะของประชาธิปไตยในแง่ที่มีทัศนคติแบบประชาธิปไตยอยู่ในระดับสูง มีความเป็นพลเมืองที่มีความกระตือรือร้นสูง และมีความเชื่อมั่นตนเองในฐานะที่เป็นพลเมืองผู้หนึ่งสูง ลักษณะที่เป็นอำนาจนิยมได้แก่ การมีทัศนคติแบบอำนาจนิยม การศรัทธาในสภาพแวดล้อมของมนุษย์และการเมืองท่า และการไม่ชอบการวิจารณ์

สาเหตุที่นักศึกษามีบุคคลิกภาพและทัศนคติกังกล่าวได้แก่ อิทธิพลของการเรียนรู้วัฒนธรรมตะวันตก และอิทธิพลของสังคมกึ่งเคม ซึ่งมีความขัดแย้งกัน ซึ่งลักษณะเช่นนี้เป็นปรากฏการณ์ปกติของสังคมประเทศกำลังพัฒนาโดยทั่วไป

สำหรับสาเหตุที่ทำให้นักศึกษามีบุคคลิกภาพและทัศนคติที่แตกต่างกันเองนั้น ได้แก่ ระดับของการศึกษา อิทธิพลของสาขาวิชาที่ศึกษา และอิทธิพลของประสบการณ์ในการมีส่วนร่วมในมหาวิทยาลัย

เกี่ยวกับบทบาทของนักศึกษาไทย ปรากฏว่านักศึกษามีความต้องการดำเนินกิจกรรมเสริมหลักสูตร และต้องการสิทธิในการปกครองตนเอง นอกจากนี้ ยังปรากฏว่านิสิตบางกลุ่มต้องการมีบทบาททางการเมืองด้วย และในอดีต ก็ปรากฏว่านักศึกษาไทยมีบทบาททางการเมืองในระดับสูงเสมอมา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภายหลังจากการรัฐประหารตนเองของจอมพลถนอม กิตติขจร เมื่อ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๑๔ เป็นต้นมา